

dels quatre segles posteriors, quan Trento, com assenyala l'A., no va tractar de fet el problema eclesiològic en la seva globalitat (pp. 370-371). Vol-dria posar en relleu com a mostra de la construcció lògica del volum com el c. III serveix de nexa entre dos períodes, pre-tridentí i posttridentí, i en el c. IV les referències metodològiques al llenguatge místic, que posa de manifest el domini metodològic de l'autor, que per a mi són les mostres clares del científic, investigador i autèntic mestre. El c. V, dedicat a la teologia missionera, és una bona novetat, així com el c. VII, amb un deliciós paràgraf dedicat a la teologia i literatura; tots junts fan desitjar el tercer volum de l'obra, que augurem de pròxima aparició. També en aquesta part cal subsanar alguns errors tipogràfics: St. Cyran, mort l'any 1643, no podia escriure en 1648 (p. 542), Carles d'Espanya de 1696 no és Carles III, un Borbó, sinó Carles II, un Àustria (p. 588); en un altre ordre, em semblaria important de fer referència a la prohibició explícita de Felip II d'anar a Trento els bisbes de terres americanes, ja que sembla que la culpa de no afrontar els temes que podria haver comportat la inculturació sigui del Concili (pp. 409-410), així com també posar en relleu les motivacions disciplinàries i àdhuc polítiques de la separació d'Utrecht (p. 556).

Joan Bada

Francesco SANTI, *Arnau de Vilanova. L'obra espiritual*. (Història i Societat 5), València, Diputació provincial de València, 1987.

A partir dels anys setanta els estudis sobre l'obra espiritual d'Arnau experimentaren un impuls considerable en una doble direcció. Per una banda, les troballes de nous manuscrits, sobretot de la mà de J. Perarnau, enriqueixen el corpus de l'obra espiritual d'Arnau i clarifiquen notablement alguns episodis de la seva vida i obra fins aleshores ignorats o mal coneguts. D'altra banda, s'ha gestat el projecte d'edició de les *Opera Omnia Spiritualia*, de les quals l'any 1971 aparegué un primer volum, dedicat a l'edició crítica de l'*Expositio super Apocalypsi*. Aquesta empresa féu necessaris alguns estudis relacionats amb l'autenticitat d'alguns manuscrits, amb la seva cronologia i també amb altres aspectes de la personalitat d'Arnau.

Aquest és el rerefons del marc on hem de col·locar l'obra de F. Santi. El present estudi, sembla, pretén almenys dos objectius: aplegar les diferents aportacions bio-bibliogràfiques sobre Arnau per tal de renovar-les ja superades síntesis dels anys 1940-1950 i presentar la temàtica de l'*Expositio super Apocalypsi* editada l'any 1971 i incomprendible no estudia-da, de forma més o menys sistemàtica, fins al present estudi.

L'estructura del llibre és la següent: Pròleg (de C. Vasoli), pp. 9-21; Presentació (de C. Leonardi), pp. 27-37; introducció, pp. 29-31; Primera part: «Panorama dels estudis arnaldians i perspectives de recerca», pp. 41-73; Segona part: «Perfil biogràfic i fesomia espiritual d'Arnau de Vilanova

dins el context històric», pp. 75-160; Tercera part: «La doctrina de l'*Expositio super Apocalypsi*», pp. 161-241; Seguit de dos Apèndixs, el primer: «Els *Scripta Spiritualia* d'Arnau de Vilanova», pp. 245-277, i el segon: «Text de la Sentència de codemna de les obres i dels errors d'Arnau de Vilanova», any 1316, pp. 281-292. I finalment l'índex, p. 293.

En la primera part, «Panorama dels estudis arnaldians i perspectives de recerca», ja publicada en italià dins *Arxiu de Textos Catalans Antics II* (1983) 371-395, s'examinen exhaustivament les diverses aportacions als estudis arnaldians, d'una forma especial els publicats entre els anys 1968-1982. L'autor divideix la història dels estudis arnaldians en quatre èpoques. La primera, de finals del s. XIX, tindria com a màxims representants M. Menéndez y Pelayo i B. Haureau. Cal reconèixer-li el mèrit «d'haver intentat d'elucidar-ne la fesomia històrica (d'Arnau), arrencant-la de la llegenda que en el decurs dels segles l'havia distorsionada» (p. 41). La segona, de principis de segle, formada entre altres per H. Finke, P. Diepgen, A. Rubió i Lluch, J. M. Pou i Martí, E. Benz, Alós-Muner, recollí abundosa documentació i intentà una primera interpretació de l'obra i vida d'Arnau. La tercera generació, encapçalada per J. Carreras i Artau i per M. Batllori, situada aproximadament entre els anys 1930-1960, coincideix amb una «vertadera floració de la investigació» arnaldiana. En aquesta època s'editen críticament algunes obres importants d'Arnau, com per exemple les contingudes en *Obres Catalanes* (Els Nostres Clàssics 53-56) i s'elaboren assaigs de síntesi bastant complets. La quarta generació, formada per diferents autors entre els quals podem citar J. Perarnau, redescobrí manuscrits que contenien obres inèdites fins aleshores, esbrinà les relacions d'Arnau i els beguins, reinterpreta l'obra d'Arnau a la llum de les noves dades, aclarí la cronologia de les primeres obres d'Arnau, resituà les relacions d'Arnau i el judaisme, intentà de formular una nova hipòtesi del lloc de naixement, traduí al castellà obres d'Arnau, començà a publicar les *Opera Omnia Medica*, etc.

L'autor, després de passar revista als diferents estudis sobre Arnau i de fer-ne una certa valoració crítica, suggereix unes orientacions a seguir per a l'estudi d'Arnau, tals com la relació entre medicina i teologia, l'arnaldisme present a Nàpols en el decurs del s. XIII, el beguinisme català...

Aquest estudi revesteix una importància bibliogràfica considerable, car ha ordenat material dispers i sovint inconnex. Cal dir que el darrer estudi bibliogràfic fou el de M. Batllori, *Orientaciones bibliográficas para el estudio de Arnau de Vilanova*, dins *Pensamiento* 10 (1954) 311-323, lògicament desfasat.

El segon capítol intenta d'oferir la fesomia espiritual d'Arnau. La biografia de J. A. Paniagua, *Vida de Arnaldo de Vilanova*, dins *Archivo iberoamericano de Historia de la Medicina* III (1951) 3-83, actualment endarrerida, és el punt de partença principal de l'autor. Sobre aquesta base, modificant allò que calia, ha incorporat les noves aportacions referides al lloc de naixement provinents de J. Benton, els estudis de Batllori i Lee clarificant la cronologia dels primers escrits d'Arnau, s'ha servit també de l'edició crítica de l'*Expositio super Apocalypsi* i de les troballes i estudis de

J. Perarnau. Per a la part mèdica, s'ha deixat guiar pels estudis de J. A. Paniagua i Mc. Vaug. El resultat és una biografia d'Arnau renovada, sobretot en els punts que fan referència a la seva doctrina i ubicació històrica, al lloc de naixement, a la formació intel·lectual d'Arnau i a les seves fonts, tant mèdiques com espirituals, a les seves relacions amb les cultures orientals, bizantina, àrab i jueva, i principalment al beguinisme i arnaldisme. Com indica C. Vasoli en el Pròleg, la imatge que l'autor ofereix d'Arnau és «convincent i persuasiva».

Cal tenir present, però, tal com indica el mateix autor, que malgrat els avenços que s'han donat en la biografia d'Arnau, continua essent vàlida la frase que Alòs-Muner escriví el 1909: «La biografia d'Arnau de Vilanova es pot dir que encara està per fer».

La tercera part és la més original del llibre. Si en la primera i en la segona l'autor es podia guiar en l'estudi per una bibliografia ja existent, la tercera part constitueix una aportació personal en el sentit que estudia l'*Expositio super Apocalypsi*, una obra només tractada molt superficialment fins als nostres dies. I aquesta —el fet que l'autor no pugui comptar amb estudis precedents— «ha estat la causa d'haver centrat l'atenció en problemes de caràcter general» (p. 163). Només J. M. Pou i E. Benz estudiaren, a començaments de segle, l'*Expositio super Apocalypsi* i exposaren molt minsament part del seu contingut.

Santi es proposa de presentar globalment l'*Expositio Super Apocalypsi* entorn de tres problemes principals: a) la revelació de Déu i l'acolliment d'aquesta revelació per part de l'home; b) els continguts de la teologia arnaldiana de la història, i c) el moment present en la història de l'Església.

Entorn del primer bloc de problemes —l'exègesi i l'hermenèutica—, Santi mostra el valor absolut que Arnau atorga a l'Escriptura. Una Escriptura que de cap manera no pot ser entesa des de la pura raó natural ni per tècniques exegetiques (en això consistia l'atac que Arnau adreçava als «thomatistas», qualificats de «Theologi bubulcares»). L'Escriptura només pot entendre's des del seguiment de Jesucrist. L'exegeta ha de deixar-se guiar de la mà de Déu per a penetrar adequadament el sentit de la Bíblia. La clau de l'Escriptura és el mateix Jesucrist i la vida segons Ell. A més, la revelació és, en certa manera, progressiva: atès que les circumstàncies històriques des de les quals es llegeix i es vol entendre la Paraula de Déu són diferents i avancen progressivament vers la plenitud, igualment la capacitat de comprensió de la Bíblia segueix una línia ascendent. L'exegeta, d'acord amb la necessitat de cada època, descobreix, a mesura que el temps avança vers la plenitud, els sentits ocults de l'Escriptura.

En tractar del segon bloc de problemes, Santi traça l'esquema general de la història segons Arnau de Vilanova l'exposa en l'obra estudiada. La teologia arnaldiana de la història conserva com a teló de fons la divisió de la història en tres *status saeculi*, pròpia del joaquinisme, però aquesta divisió ha perdut força en l'*Expositio super Apocalypsi*, i Arnau tan sols s'hi refereix una sola vegada. El protagonisme, en canvi, el pren la divisió de la història de l'Església en set èpoques: apòstols, màrtirs, doctors, eremites, cenobites, ordes mendicants, són les figures centrals de cadascuna de

les sis primeres èpoques de l'Església. Contemporània a Arnau era l'Església del sisè temps —al voltant d'aquest tema s'articula el tercer grup de problemes—, caracteritzada per una «magna subversio», pròxima la vinguda de l'Anticrist. L'Anticrist ja comença a actuar i cal preparar la batalla que el portarà definitivament a la tomba. D'això s'encarregaran principalment cinc papes espirituals, que en el transcurs dels seus pontificats duran a terme un projecte comú de reforma per tal de vèncer l'Anticrist. Vençut l'Anticrist, la pau regnarà.

Santi té especial cura a mostrar els punts de convergència o divergència d'Arnau de Vilanova respecte de pensadors contemporanis. Així, per exemple, fa adonar del fet que en Pèire Joan Oliu la història de l'Església presenta unes discontinuïtats, mentre que en Arnau de Vilanova la història és contínua, sense trencament de cap mena.

Després de la tercera part, els dos apèndixs. El primer, molt interessant, una llista de les obres anomenades espirituals d'Arnau de Vilanova, posa al dia i completa la vella llista de J. Carreras i Artau, *Les obres teològiques d'Arnau de Vilanova*, dins *Homenatge a A. Rubió i Lluch II* (1936), pp. 217-231. En l'apèndix segon es transcriu la Sentència condemnatòria de Tarragona de l'any 1316, partint del text donat per J. Villanueva, *Viage literario a las iglesias de España, XIX. Viage a Barcelona y Tarragona*, Madrid 1851, pp. 320-323.

Globalment, el llibre és molt reeixit i aclaridor. Entre els mèrits cal esmentar el treball d'ordenació dels diferents materials bio-bibliogràfics i la presentació de l'*Expositio super Apocalypsi*, per primera vegada d'ençà que fou publicada. Cal, però, criticar algunes qüestions. Quant a l'edició, cal remarcar alguns errors, com per exemple, el de la p. 170 que, després d'un punt i a part, es comença en minúscula i sense deixar el marge corresponent. Igualment hi trobem a faltar un índex d'autors que ajudaria molt l'estudiós, i un índex alfabètic de les obres d'Arnau, car la incertesa sobre quan foren escrites moltes obres d'Arnau fa difícil de treballar amb una ordenació cronològica de les seves obres.

Tot i ser certes les limitacions que ha esmentat l'autor, referides a la tercera part del llibre, i procedents de la manca d'estudis anteriors, hauríem desitjat una major dedicació, també en nombre de pàgines, a la presentació de l'obra més extensa i principal d'Arnau de Vilanova.

Aquestes crítiques no són res al costat de la importància global de l'obra, que en termes generals ens mereix un judici molt positiu.

J. Mensa i Valls

Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya Carolíngia*, Vol. 1/1: *El domini carolingi a Catalunya* (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans 35), Barcelona 1986.

La «Catalunya Carolíngia», la gran empresa de publicar i d'estudiar tota la documentació catalana d'abans de l'any 1000, és fruit d'un acord de